

Педагогикалық диагностика - педагогиканың негізгі формасы .

Жанибекова Сара Сериковна

Облыстық Білім басқармасының оқалту орталығының жоғары санатты педагогы, п.ғ.к. Қызылорда қаласы.

Нұржауова Ақтолқын, Оспан Нұрша

«Болашақ» университетінің Деф-15 топ студенттері.

Психодиагностика және оның әдістері (жан және **diagnosticos**) – адамның психикалық қасиеті мен күйін ғылыми дәлелді тәсілдер арқылы сандық сипатта бағалайтын және нақты сапалық тұрғыдан талдайтын, сөйтіп адам психологиясының көрінісі туралы дұрыс болжамдық мәлімет беретін ізденіс аумағы. Зерттеу міндеттеріне байланысты диагностикалық белгілер адамның жасы, жынысы, білімі, мәдениеттік деңгейі, психикалық қалпы, психо-физиологиялық ерекшеліктері сияқты психологиялық айырмашылықтар кіреді.

Диагностика – зерттелетін объект немесе үрдіс туралы алдын ала ақпарат алудың жалпы тәсілі. Жеке тұлғаның психологиялық даму саласында диагностиканың мәні медицинадағы аура сипаты туралы дұрыс қойылған диагноздың мәнімен бірдей: егер оның белгілері, шығу себептері уақытында және дұрыс анықталған болса, емдеу нәтижесі оң болатындығына сенім мол.

Қазіргі жалпы ғылыми көзқарасқа сүйенсек, «диагностика» дегеніміз- белгілі бір объектінің ахуалын танып білу немесе оның тәртібінің болжауы мен сол тәртібіне әсер етуінің мүмкіншіліктері туралы шешім қабылдау мақсатында сол объектінің негізгі параметрлерін тез тіркеу жолымен содан кейін оны белгілі бір диагностикалық категорияға жатқызу жүйелерін тану болып табылады. Сондықтан, психодиагностика деген кезде, біз диагностикалық танымның белгілі бір объектілер, яғни психикасы бар нақты адамдар туралы айтамыз.

Әртүрлі қасиеттерді зерттеуден ғылыми педагогикалық диагностиканың қорытындыға өту үшін белгілі бір әдістерді, тесттерді, эксперттік шкалаларды қолдануды талап етеді. Сондықтан, педагогикалық диагностиканың негізгі түсініктеріне диагностикалық қасиеттер және диагностикалық категорияларды жатқызамыз. Қасиеттерді зерттеп, тіркеуге болады. Ал категориялар негізгі зерттеуден жасырын, олар латентті (латентные переменные) болып келеді. Педагогикалық диагностиканың қиындығы қасиеттер мен категориялардың арасында қатаң байланыстың жоқтығында. Бір қорытынды жасау үшін бір қасиеттің өзі жетіспейді, ол үшін бірнеше қасиетті тесттер арқылы талдау жасау керек. Педагогикалық диагностикадағы тест деп, біз сыналатын адамға көрсететін бірнеше стандарттық қысқа сындарды айтамыз. Тесттік тапсырмалар сыналатын адамның әртүрлі жасырын факторларды анықтауға көмектеседі. Осы қысқа сынаулардың нәтижелері өлшенетін фактордың деңгейін көрсетеді. Сонымен «педагогикалық диагностика» ұғымы- психологиялық тестпен тығыз байланысты.

Педагогикалық тесттен басқа эксперттік(клиникалық) педагогикалық диагностикалық әдістер қолданылады. Стандарттық сандық тесттер бір топ адамдар туралы қысқа уақытта мәліметтер алу үшін және қатаң альтернативті шешім қабылдау үшін керек. (мысалы: жұмысқа қабылдау- қабылдамау, демалыс беру немесе кезектікке қою). Бұл тесттер әртүрлі әдістемелік қателерді болдырмайды. Эксперттік әдістерді көбінесе тәжірибелі мамандар психологтар қолданады. Олар белгілі бір адамның бірден - бір өмірлік жағдайына енуді көздейді, бірақ бұған ұзақ уақыт талап етеді. Бұл әдістердің тиімділігі

педагог диагносттың өзі психологиялық көмек көрсетіп, психокоррекцияны, психотерапияны, тренинг және психологиялық араласудың басқа түрлерін пайдаланғандығында.

Педагогикалық диагноз -бір ғана сөзден тұрмайды, кең мағынада жүйелі түрде болады. Қазіргі педагогикалық диагностикада педагогикалық диагноз - ауруды анықтамайды, сонымен қатар психологиялық ауруларға болжам жасамайды. Педагогикалық диагноз кез - келген сау адамға қойылып, сонымен қатар психикалық қасиеттердің комплекстік бейнесін береді,- қабілеттілігін, стилін және адамның өзіне байланысты себептерін, Мысалы,бір адамда бір уақытта бірден бірнеше қабілеттер анықталады: креативтік дамуының жоғары деңгейі, вербальдық(ауызша) интеллекттің орташа деңгейі, социалдық табысқа жетуінің негізі, себептердің негізінде зейінді концентрациялау қабілеттілігінің төмен деңгейі. Белгілі бір адамның кейбір қасиеттері мен қабілеттері кейбір жағдайларда өзара конфликтке ұшырап, әртүрлі қимылдарға итермелеуі мүмкін. Педагогикалық диагностиканың мақсаты - адамның қайсы педагогикалық қасиеттері өзара қайшылықтарға ұшырағанын анықтау. Бұл ішкі конфликтті шешуге көмектеседі. Педагогикалық диагностикада норма деген ұғымның үлкен маңызы бар. Норманың екі түрі болады: статистикалық және социокультуралық. Бірінші түрі- стильдік және мотивациялық қасиеттерді бағалау үшін пайдаланады. Екіншісі - қабілеттерді және жетістіктерді бағалау үшін. Статистикалық норма - өлшенетін қасиеттің орта диапазоны.

Социокультуралық норма - қоғамда қажет қасиеттің деңгейі.

Барлық жағдайда ғылыми және практикалық педагогикалық диагностика өзіне тән бірнеше міндеттерді шешеді. Олар мыналар:

- 1.Адамдағы белгілі бір психологиялық сапалар мен мінез - құлық ерекшеліктерінің бастамасын анықтау.
- 2.Бұл сапаның даму деңгейін анықтау, оның белгілі бір сапалық және сандық көрсеткіштерінде көрініс табуын анықтау.
- 3.Қажет болған жағдайда адамның (мінез- құлық) диагностикаланған мінез құлық және психологиялық ерекшеліктерін сипаттау.
- 4.Әр түрлі адамдардағы бұл сапалардың даму деңгейін салыстыру.

Практикалық педагогикалық диагностикада бұл міндеттердің барлығы бөлек - бөлек шешіледі немесе жүргізілетін зерттеулердің мақсатына байланысты комплексті түрде шешілуі мүмкін. Барлық жағдайда нәтижелерді сапалы сипаттаудан басқа, сандық талдау әдістерін меңгеру де талап етіледі. Олардың бірі психодиагностикамен айналысса, екіншілері психологиялық кеңес берумен шұғылданады, ал үшіншілері психологиялық коррекциямен айналысады. Әсіресе, психодиагностика аумағында мұндай еңбектің нақты бөлінуі мен өз сапасын терең меңгеру кәсіби біліктіліктің ең жоғарғы деңгейіне жетуіне көмектеседі. Психодиагностикадағы кәсіби қателіктердің салдарынан эксперименталды нәтижелермен қатар, консультациялық, психокоррекциялық жұмыстар да жоққа шығарылады. Осыған орай психодиагностика және оның психодиагностикалық әдістеріне бірнеше қатаң талаптар қойылады. Психодиагносттың ғылыми білімдері қолданылатын

психодиагностикалық әдістер мен соған негізделіп жасалынатын нәтижелердің анализі мен интерпретацияларына негізделіп жинақталады. Егер де мысалы, мұндай әдістерге проективті тұлғалық тесттер жататын болса, оларды кәсіби және дұрыс қолдану қажет. Егер де бұл тесттер адамның тұлғалық белгілерін бағалау мен өлшейтін болса, онда оларды кәсіби тұрғыдан қолдану үшін тұлға белгілерінің жалпы психологиялық теорияларын білу қажет. Тек қана әдістердің бір бөлігін меңгеру психодиагностикадағы кәсіби жұмысқа жеткіліксіз болып табылады. Психодиагностикадағы ғылыми жалпы білім негізін білмеу, өте үлкен қателіктерге әкелуі мүмкін. Мысалы, әйгілі Миннесоталық көпфакторлы тұлғалық сауалнама (қысқ. - МКТС) әртүрлі психологиялық ауытқулары бар адамдарды іріктеу барысында тіркеліп, реттелініп жасалынды, іс - тәжірибеде бұл әдістеме тұлғаның клиникалық диагностикасында жиі қолданылады яғни адамды медициналық тұрғыдан нормадан ауытқу дәрежесін анықтау мақсатында қолданылады. Бірақта бұл ерекшеліктер тесттің өзінде жоқ кәсіби тұрғыдан дайындалмаған адам бұл тестті жалпы психологиялық тұлғалық тест деп қабылдап, оны адамның кез - келген сапаларының деңгейін анықтауға көмектеседі деп ойлауы мүмкін. Осыған орай, бұл тестті адамның кәсіби жарамдылығын яғни басқарушылық қабілетін анықтауға пайдалану идеясы туындап отыр. Басқарушылар мен бұл орынға үміттенушілер тобын зерттеу үшін ММРІ тесті қолданылады, алынған нәтижелері нормамен салыстырылады, егерде нормадан ауытқыса немесе нормада болатын болса, сонда зерттелінуші адамның кәсіби жарамдылығы туралы қорытынды жасалынады. Негізінен кәсіби психодиагностика қойылатын **негізгі талап** - бұл адамдардың сенімінен шыға білу, адамдарды өзіне тарта білу және жауаптарының шынайы болуына қол жеткізу.

Арнайы теориялық білімсіз практикалық психодиагностиканың жоғарғы деңгейге көтерілуі мүмкін емес. Біріншіден, психодиагностикалық тесттердің көпшілігі бланкілік әдістемелер болып табылады, яғни адамның санасына қатысты бірнеше сұрақтар жинағын құрайды. Егер де зерттелінуші психологиялық тұрғыдан ашылып, психологқа сенім білдірмесе, онда берілетін сұрақтарға шынайы жауап бермейді. **Келесі талаптың бірі** – психодиагностикалық әдістер мен оларды дұрыс қолдану жағдайы туралы білімдерді нақты меңгеру болып табылады. Бұл талапқа көбіне көңіл бөлмейді, әдістерді терең меңгеру мен оның апробацияларына назар аудармайды. Көбіне кәсіби психологтар мен дефектологтар жаңа тесттерді қолдану кезінде оларды меңгеру мен кәсіби деңгейде өткізуі үшін апталап, айлап қарқынды түрде жұмыс істеуге тура келеді. Негізгі талаптардың ішінен валидтілікті, бірізділікті, дәлдікті, беріктілікті атап кетуге болады. Психодиагностикалық мақсатта белгілі бір тәжірибелік әдістемені қолдану үшін маман таңдалған әдістеменің қандай талаптарға жауап беретінін білуі тиіс. Мұндай ұғымдар жинағынсыз жұмыс бағдарын меңгере алмайды.

Әдебиеттер:

1.Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика- СПб., 2003

- 2.Гуревич К. М. Что такое психологическая диагностика М., 1985
- 3.Немов Р.С. Психология. В т.3 - М., 2001
- 4.Общая психодиагностика. Под. Ред. Бодалева А.А., Столина В.В.- М.,-2003
- 5.Куребаева Г.А. Бастауыш мектеп оқушыларының психологиялық- педагогикалық диагностикасы. Семей. 2004
- 6.Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика- СПб., 2003
- 7.Непомнящая Н.И. психодиагностика личности. М. 2001.